

OBIECTUL INFRAȚIUNII DE GENOCID.**DEFINIREA CONCEPTELOR*****Iuliana BARAT****Catedra Drept Penal și Criminologie*

After more than forty years of near dormancy, the 1948 Genocide Convention has suddenly become a vital legal tool in the international campaign against impunity. The fact of genocide is as old as humanity, wrote Jean-Paul Sartre. The law, however, is considerably younger.

The General Assembly on 09.12.1948 adopted The Convention on the prevention and punishment of the crime of genocide mentioning that genocide is a denial of the right of existence of entire human groups, as homicide is the denial of the right to live of individual human beings; such denial of the right of existence shocks the conscience of mankind, results in great losses to humanity in the form of cultural and other contributions represented by these human groups, and is contrary to moral law and to the spirit and aims of the United Nations.

Caracteristica de bază a oricărei infracțiuni constă în aceea că este o faptă prejudiciabilă. Astfel, orice acțiune (inacțiune) infracțională este, într-o formă sau alta, într-o măsură sau alta, un atentat, adică o punere în pericol, o amenințare sau o atingere adusă unei relații sociale privind o valoare ocrotită prin norme de drept. Existența unui obiect, căruia infracțiunea îi aduce atingere, rezultă din faptul că orice crimă implică și o urmare periculoasă, care în ultimă instanță înseamnă o modificare asupra unui obiect ocrotit de norma penală. Astfel, prin *obiect al infracțiunii* se înțelege relația socială ce privește o valoare socială ocrotită prin norme de drept, căreia i se aduce atingere prin fapta infracțională [1]. Deci, este unanim acceptată definiția conform căreia *obiectul infracțiunii îl formează valorile sociale și relațiile sociale create în jurul acestor valori care sunt prejudiciate ori vătămate prin fapta infracțională* [2]. Orice infracțiune este îndreptată, în primul rând, asupra unui obiect direct și nemijlocit. Așadar, lovindu-se în obiectul direct – nemijlocit, se lovește într-o relație socială ocrotită de norme de drept penal.

Este cunoscut faptul că o infracțiune nu lovește în toate relațiile sociale protejate de normele de drept penal; pe cale de consecință, se conturează obiectul generic al diferitelor grupuri de infracțiuni care este constituit dintr-un anumit „fascicol” de relații sociale omogene, din unul și același domeniu, ocrotite de normele dreptului penal [3]. Însemnătatea obiectului juridic rezidă în faptul că a constituit criteriul de sistematizare a Părții Speciale a legii penale.

Referindu-ne la infracțiunile contra păcii și securității omenirii și la infracțiunile de război, în general, și la cele de genocid, în special, evidențiem în calitate de *obiect juridic generic* relațiile sociale cu privire la pacea și coexistența pașnică dintre state, bazele și securitatea umanității în întregime. Aceste infracțiuni pun în pericol nu doar existența și securitatea oamenilor, poporului unui singur stat sau al unui grup de state, ci amenință bazele comunității internaționale în totalitate [4].

Pentru a determina individualitatea unei crime în cadrul unui grup de infracțiuni de același gen, s-a afirmat în teorie categoria *obiectului juridic special*, ce reprezintă valoarea socială concretă (și, implicit, relațiile sociale corespunzătoare) căreia i se aduce atingere prin infracțiune [5].

În concret, crima de genocid face parte din categoria infracțiunilor cu un obiect juridic complex, fiind alcătuit din mai multe valori sociale. Astfel, *obiectul juridic principal* al genocidului îl constituie relațiile sociale cu privire la starea de siguranță a grupului național, etnic, rasial sau religios, la existența lui fizică care este amenințată. *Obiectul juridic secundar* al crimei de genocid îl constituie viața, sănătatea, integritatea fizică și psihică a membrilor grupurilor vizate de legea penală. Astfel, victima infracțiunii de genocid este grupul ca atare și nu individul în calitate de reprezentant al acestui grup.

Grupurile protejate de Convenția pentru Prevenirea și Reprimarea Crimei de Genocid [6]

Articolul 2 al Convenției sus-numite statuează că intenția de a distruge trebuie să fie îndreptată împotriva unuia dintre cele 4 grupuri enumerate: național, etnic, rasial sau religios. Convenția nici nu propune aplicarea a ceea ce poate fi numit grup analog, o abatere a Rezoluției Adunării Generale, care s-a referit la „alte grupuri” la definirea crimei de genocid.

Mai mult ca atât, specialiștii care au lucrat asupra proiectului Convenției în mod intenționat au exclus din domeniul de protecție al ei termenul „grup politic”, întrucât acesta, după esența sa, este similar grupurilor ideologice, lingvistice sau economice.

Lista grupurilor protejate prin Convenție a provocat, probabil, mai multe discuții decât orice alt aspect al acestui document, începând cu 1948. Discuțiile vizează în special circumstanța că victimele unor anumite cruzimi, care în alt mod se regăsesc în termenii Convenției, nu se includ în una dintre cele 4 categorii. În opinia savanților F.Chalk și K.Johanson, Convenția se exprimă atât de restrictiv, încât nici unul dintre actele genocidale comise de la adoptarea ei nu este acoperită de aceasta. Ei au mai adăugat că potențialii infractori au avut grijă să victimizeze doar acele grupuri care nu sunt incluse în definiția propusă de Convenție [7].

Domeniul limitat al definiției prevăzute de Convenție a dus la divizarea teoreticienilor și a activiștilor pentru protecția drepturilor omului în două grupuri distincte. Au fost încercări de a extinde definiția propusă de Convenție, deseori în mod exagerat, în scopul de a include unele acțiuni de cruzime în sfera articolului 2. În unele cazuri s-a argumentat că această situație de lacună a definiției va fi completată de normele cutumiare [8]. Alți teoreticieni au propus noi definiții pentru a lărgi domeniul termenului „genocid” [9]. Cea mai extremă poziție a constat în propunerea de a aplica termenul „genocid” în privința tuturor grupurilor. După părerea lui P.Drost, unul dintre susținătorii acestei viziuni, o convenție cu privire la genocid nu poate contribui efectiv la protecția unor anumite minorități descrise, atunci când este limitată la unele grupuri definite în particular. Nu are sens de a restrânge protecția legală internațională la anumite grupuri, în primul rând pentru că membrii protejați aparțin întotdeauna, în același timp, unor grupuri neprotejate [10].

Considerațiile referitoare la domeniul de extindere a grupurilor protejate de Convenție poate reprezenta o fază de trecere la adoptarea unei legi a genocidului. Câteva decenii Convenția a fost unicul instrument legal internațional larg deschis pentru ratificare, care a impus obligații esențiale statelor în cazul unor cruzimi comise în limita hotarelor lor ca o regulă generală. Din cauza lipsei unor prevederi legale comparabile, a existat o tentație puternică de a subscrie o varietate de comportamente criminale sancționate de stat sub rezerva acestei definiții. Această problemă s-a diminuat recent, odată cu dezvoltarea progresivă a dreptului penal internațional în sfera protecției drepturilor omului contra abuzurilor.

Convenția împotriva torturii și a altor tratamente sau pedepse cu cruzime inumane sau degradante [11], precum și statutele tribunalelor penale ad-hoc servesc drept cele mai noi instrumente. Precedentele judiciare instituite prin sentințele tribunalelor penale ad-hoc pentru fosta Jugoslavie și Ruanda au clarificat și au lărgit domeniul de aplicare a crimelor contra umanității în dreptul cutumiar.

Adoptarea, la 17.07.1998, a Statutului de la Roma pentru Curtea Penală Internațională [12] constituie punctul culminant al acestui proces. În afară de genocid, Curtea Penală Internațională își atribuie competență jurisdicțională asupra crimelor contra umanității definite ca acte criminale comise în cadrul unui atac larg răspândit și sistematic îndreptat împotriva unei populații civile. Aceste acte includ persecutări comise împotriva unor colectivități identificate după criterii politice, naționale, rasiale, etnice, culturale, religioase, apartenenței la un anumit sex sau pentru ale motive universal recunoscute ca inadmisibile în dreptul internațional.

În 1933, la cea de a V-a Conferință pentru Unificarea Dreptului Penal, s-a cerut incriminarea acțiunilor îndreptate spre distrugerea unui grup rasial, religios sau social.

În lucrarea sa din 1944 [13], Rafalel Lemkin a consacrat termenul „genocid”, prin acesta înțelegându-se distrugerea unei națiuni sau a unui grup etnic. Lemkin s-a pronunțat pentru dezvoltarea prevederilor ce vizează protecția minorităților împotriva opresiunilor bazate pe naționalitate, religie sau rasă. Lucrările lui Lemkin denotă că dânsul a înțeles represiunea genocidului în contextul protecției a ceea ce numim „minorități naționale”. Utilizarea unor astfel de termeni ca „rasial”, „etnic” sau „religios” doar dispersează ideea, fără a-i schimba conținutul esențial.

Dar, printre cei care au participat la dezvoltarea încadrării juridice a faptelor genocidale în perioada inițială au fost și cei care au conceput crima de genocid în mod diferit și au sperat să includă în domeniul ei și alte grupuri.

În conformitate cu proiectul inițial al Convenției prezentat Adunării Generale spre dezbatere în 1946 prin Rezoluția 96 (I), „genocidul” reprezintă distrugerea unui grup etnic, a unui popor sau națiuni.

Proiectul Secretariatului pregătit la începutul anului 1947 a completat referința Adunării Generale la „alte grupuri” cu două categorii: „grup național” și „grup lingvistic”. Proiectul era intitulat „Grupuri protejate”, furnizând o enumerare exhaustivă: „Scopul acestei Convenții este de a preveni distrugerea grupurilor umane

rasiale, naționale, lingvistice, religioase sau politice” [14]. Trei experți convocați să examineze Proiectul au obiectat referitor la acest subiect. Lemkin s-a expus pentru excluderea termenului „grup politic”, H.Donnedieu, dimpotrivă – pentru includerea lui, iar V.V. Pella a considerat acest aspect susceptibil de a fi rezolvat de Adunarea Generală. În nota Secretarului General la etapa pregătirii pentru sesiunea Comitetului ad-hoc se spunea că acesta trebuie să decidă dacă să includă sau nu toate grupurile stipulate în proiect sau doar unele dintre ele. Printre membrii Comitetului ad-hoc comentariile asupra termenilor „grup național, rasial și religios” au fost considerate rațiuni obișnuite, în pofida sugestiei că termenul „național” prezintă un anumit grad de neclaritate. Totuși, au existat viziuni diferite în cadrul Comitetului – în ce privește includerea grupurilor politice în textul definiției [15].

În cadrul celui de al VI-lea Comitet al Adunării Generale, toate categoriile, cu excepția „grupului rasial”, au fost supuse dezbaterilor. Câțiva delegați au formulat opinia că grupurile protejate trebuie să fie statornice, neputând fi supuse deciziei individuale de a se alătura sau părăsi grupul. Comitetul a adăugat acestei enumerări termenul „etnic”. Multe state și-au exprimat dezacordul cu privire la includerea termenului „religios”. După cum era de așteptat, cel mai acut conflict a fost provocat de includerea termenului „politic”. Inițial, s-a decis păstrarea acestuia, mai târziu, însă, Comitetul a prezentat un raport cu propuneri noi de a exclude termenul „grup politic”, ceea ce a dus la restabilirea formulării precedente.

În lucrarea sa timpurie, de fapt ca și în întregul său studiu *Regulile Axei în Europa ocupată*, Lemkin s-a referit la grupuri ca entități ce merită protecție printr-o lege de incriminare a genocidului [16]. Uneori, Lemkin menționa „grupuri minoritare”, sugerând că aceste concepte sunt într-o oarecare măsură sinonime. Istoria proiectului Convenției nu a înregistrat discuții substanțiale în ce privește utilizarea termenului „grup”. N.Robinson, în studiul său asupra Convenției, a propus o formulare succintă: „grupul constă din indivizi” [17]. Termenul „grup” apare și în alte instrumente internaționale din sfera drepturilor omului.

Rezoluția 96(I) a Adunării Generale statuează că genocidul este negarea dreptului la existență a unui întreg grup uman, precum omorul este negarea dreptului la viață al persoanei luate individual. Declarația Universală a Drepturilor Omului afirmă că sistemul de educație trebuie să promoveze înțelegerea, toleranța și prietenia printre toate grupurile naționale, rasiale sau religioase. Articolul 30 al Declarației Universale a Drepturilor Omului [18] vizează orice stat, grup sau persoană, indicând că sensul ordinar al termenului „grup” este cel al unei entități formate din mai mult decât un singur individ.

Prevederea așa-numitelor „minorități” în Pactul cu privire la drepturile civile și politice [19] constă în referința la membrii unui grup minoritar. În art.13 al Pactului internațional al drepturilor economice și socio-culturale se vorbește despre „națiuni și toate grupurile rasiale, etnice sau religioase” [20]. Convenția internațională pentru eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială utilizează expresia „grupuri rasiale sau etnice” [21]. Convenția cu privire la drepturile copilului [22] enumeră: „minorități etnice, religioase sau lingvistice ori persoane de origine autohtonă”.

Profesorul N.Lerner în lucrarea sa *Drepturile grupului și discriminarea în dreptul internațional* [23] a utilizat termenul „grupuri” într-un sens generic, considerând că nu este necesar ca acesta să fie precedat de adjectivele „religios, etnic sau național”, îndeosebi în ce privește minoritățile care deseori se referă la minorități nu în sens numeric, dar ca entități etnice, lingvistice sau religioase. Lerner a conceput termenul „grupuri” ca o perfecționare a referinței la „minorități” – o desemnare arhaică, într-o oarecare măsură denaturată.

Dat fiind faptul că minoritățile constituie principalii beneficiari ai protecției legii cu privire la genocid, poate să apară întrebarea: de ce specialiștii care au lucrat la proiectul Convenției nu au optat pentru această noțiune deja bine recunoscută în jurisprudența internațională? În primul rând, termenul „minorități” poate avea un înțeles tehnic, ceea ce ar duce la limitarea domeniului de aplicare a Convenției. Utilizarea lui în tratate și declarații după primul război mondial implică protecția „minorităților naționale” legate de statul lor de origine sau, în cazuri excepționale, cum ar fi cazul evreilor din Europa – a minorității religioase fără stat de origine.

În al doilea rând, specialiștii au considerat că partea majoritară a unei populații – de exemplu, de pe un teritoriu ocupat – de asemenea poate deveni victimă a genocidului.

B.Whitaker a observat că grup victimizat poate fi o minoritate sau o majoritate. Referința la „transferarea copiilor dintr-un grup în altul” din art.2 (e) implică ideea că termenul cuprinde atât o minoritate, cât și o majoritate. Desigur, termenul „grup” este flexibil, făcând posibilă aplicarea în toate cazurile de distrugere a unei entități ce poate să nu constituie o minoritate, cazuri în care ar fi preferabilă utilizarea termenului „popoare” [24].

Unele state, la incriminarea faptei de genocid, în legislațiile lor naționale au deviat de la terminologia Convenției. În locul termenului „grup” Codul penal portughez din 1982 [25] a utilizat termenul „comunitate”, deși cuvântul a dispărut în urma revizuirii din 1995, când legiuitorul a decis să se reîntoarcă la formularea precedentă propusă de Convenție. Codul penal român din 1976 [26] a antrenat termenul „colectivitate”, dar acesta pare să fi fost ales pentru a reflecta sensul termenului „grup”, în conformitate cu art.2 al Convenției, nu însă pentru a-l modifica.

Particularitățile obiectului material al infracțiunii de genocid

Prin obiect material al infracțiunii s-a înțeles „entitatea materială (un obiect, un lucru oarecare, un animal, corpul persoanei) asupra căreia se îndreaptă materialitatea actului de conduită, energia fizică a acestuia amenințând-o cu un pericol de vătămare materială sau provocându-i efectiv o asemenea vătămare” [27].

Opinia doctrinară unanim recunoscută afirmă că, în cazul crimei de genocid, obiectul material al infracțiunii îl constituie corpul persoanelor asupra cărora se exercită activitatea de distrugere și care face parte din grupurile puse în pericol prin activitatea criminală a făptuitorului [28].

Distinsul doctrinar M.Diaconu consideră acest diagnostic teoretic riguros exact până la un punct de unde poate suporta unele amendări [29]. Într-adevăr, reflectează teoreticianul citat, majoritatea acțiunilor represive sunt îndreptate în principal asupra corpului indivizilor din grupul sau colectivitatea caracterizate prin lege (omor, vătămare corporală fizică sau mentală etc.). Observarea manifestărilor genocidale cunoscute de istorie, îndeosebi de cea modernă, pune însă în evidență marea varietate și complexitate a acțiunilor promovate din interese sau resentimente de ordin național, etnic, rasial sau religios împotriva unor asemenea grupuri sau colectivități, concomitent agresării fizice a indivizilor din cadrul acestora, urmărindu-se și provocarea de efecte materiale suplimentare. Un asemenea alt efect, identificat în mai multe episoade genocidale, este distrugerea culturii (totalitate a valorilor materiale și spirituale create în procesul dezvoltării sociale) a acestei entități umane. Reprimarea culturală a colectivităților protejate de lege poate fi împlinită de subiecții infracțiunii prin distrugerea efectivă a unor asemenea valori (arderea operelor de cultură, demolarea bisericilor etc.), dar și prin împiedicarea tinerei generații de a accede la valorile culturale afirmate în cadrul entității din care s-a născut; deci, prin adoptarea de către făptuitori a unor măsuri menite să împiedice posibilitatea urmașilor de a se dezvolta în continuarea și perpetuarea vieții spirituale a antecesorilor pe linie națională, etnică, rasială, religioasă.

Astfel, autorul sus-citat consideră că nu doar faptele genocidale prezintă un caracter complex, ci și obiectul material al infracțiunii prin efectele materiale provocate de aceste fapte. Urmând această rațiune, se distinge:

- a) *genocidul fizic*, exprimat de primele trei modalități normative ale crimei de genocid: omorul, atingerea gravă a integrității fizice sau mintale a membrilor grupului; supunerea intenționată a grupului la condiții de existență care conduc la exterminarea lui fizică totală sau parțială;
- b) *genocidul biologic*, corespunzător celei de a patra modalități – luarea de măsuri pentru scăderea natalității în sânul grupului;
- c) *genocidul cultural*, transferul copiilor ce țin de grupul respectiv în alt grup.

În concluzie, urmează de precizat că, la definirea obiectului material al infracțiunii de genocid, acțiunile violente trebuie să fie îndreptate întotdeauna numai împotriva indivizilor ce aparțin grupurilor cu caracteristici exclusiv naționale, etnice, rasiale sau religioase.

Referințe:

1. Oancea I. Drept Penal. Partea Generală. - București: Ediția Academiei, 1960, p.166.
2. Botnaru S., Șavga A., Grosu V., Grama M. Drept penal. Partea Generală. Vol.I. - Chișinău, 2006, p.148.
3. Oancea I. Drept Penal. Partea Generală, p.167.
4. Brânză S., Ulianovshi X., Stati V., Țurcanu I., Grosu V. Drept penal. Partea Specială. Vol.II. - Chișinău, 2005, p.20.
5. Botnaru S., Șavga A., Grosu V., Grama M. Drept penal. Partea Generală. Vol.I. - Chișinău, 2006, p.153.
6. Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid adoptată la 09.12.1948, la New York.
7. Frank Chalk, Kurt Jonassohn. The history and Sociology of Genocide. - Yale University Press, 1990, p.11.
8. Lori Lyman Bruun. Beyond the 1948 Convention – Emerging Principles of Genocide in Customary International Law // Mariland Journal of International Law and Trade, p.193.
9. Frank Chalk, Kurt Jonassohn. Conceptual Framework. - Yale University Press, 1990, p.23.
10. Pieter Nicolas Drost. The Crime of the State. Vol II. - Leyden, 1959, p.122.

11. Convenția împotriva torturii și a altor tratamente sau pedepse cu cruzime inumane sau degradante, adoptată prin Rezoluția 39/46 a Adunării Generale a ONU la 10.12.1984.
12. Statutul de la Roma pentru Curtea Penală Internațională, 17.07.1998.
13. Rafael Lemkin. Regulile Puterilor Axei în Europa ocupată”, p.79.
14. William Schabas. Genocide in International Law. - Cambridge University Press, 2000, p.105.
15. Ibidem.
16. Rafael Lemkin. Regulile Puterilor Axei în Europa ocupată, p.91.
17. Nehemiah Robinson. The Genocide Convention: a Commentary. - New York Institute of Jewish Affairs, 1960, p.58.
18. Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată prin Rezoluția 217A (iii) a Adunării Generale a ONU la 10.12.1948.
19. Pactul cu privire la drepturile civile și politice, 16.12.1966.
20. Pactul cu privire la drepturile sociale, economice și culturale, adoptată prin Rezoluția 2200A (XXI) a Adunării Generale a ONU la 16.12.1966.
21. Convenția internațională pentru eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, adoptată la 21.12.1965.
22. Convenția cu privire la drepturile copilului, adoptată la 29.11.1989, art.30.
23. Natan Lerner. Group Rights and Discrimination in International Law, *citată de* William Schabas în: Genocide in International Law. - Cambridge University Press, 2000, p.107.
24. Benjamin Whitaker. Revised and Updated Report on the Question of the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, *citată de* William Schabas în: Genocide in International Law. - Cambridge University Press, 2000, p.108.
25. Codul Penal al Portugaliei, 1982, art.189.
26. Codul Penal al României, 1976, art.357.
27. Bulai C. Drept penal. Partea Generală, p.128.
28. Brânză S., Ulianovshi X., Stati V., Țurcanu I., Grosu V. Drept penal. Partea Specială. Vol.II. - Chișinău, 2005, p.30.
29. Diaconu M. Genocidul, p.104-105.

Prezentat la 20.05.2010